

Türk-İngiliz Bildirisi (12 Mayıs 1939)

1939 yılı Almanya ile İtalya'nın gerçekleştirdiği işgaller ve silahlanma arzusu dünyanın siyasi yapısını değiştirecek bir dönemin başlangıcına işaret etmekteydi. 12 Mayıs 1939 tarihinde imzalanan Türk-İngiliz Ortak Bildirisi gerek Türkiye gerekse de İngiltere'ye herhangi bir saldırı olması durumunda birbirlerine yardım edeceklerine dair teminat verdikleri ve görüş birliğine vardıkları bir dayanışma antlaşmasıdır. Türkiye ve Birleşik Krallık Hükümetleri belirli durumlarda etkili bir şekilde işbirliği yapmaya ve yetkileri dahilindeki tüm yardım ve güveni birbirlerine vermeye hazır olduklarını beyan etmişlerdir. Uzun vadede Fransız Hükümetiyle de yapılan istişare ve görüşmeler sonrasında 19 Ekim 1939'da kapsamı daha da geliştirilerek Türkiye, Büyük Britanya ve Fransa arasında Üçlü Antlaşma şeklinde olması gerektiğine karar verilmiştir.

Tarihsel sürece bakıldığında, özellikle 19. yüzyılın ortalarından itibaren 'Doğu Sorunu'nun Türk-İngiliz ilişkilerinin seyrini derinden etkilediği görülmektedir. Rusya'nın yayılcı siyasetine karşı, bölgedeki ticari ve siyasi çıkarlarını Kırım Savaşı'ndan itibaren Osmanlı'yla müttefikliğe dayandıran İngiltere, özellikle liberal başbakan William E. Gladstone'un ikinci başbakanlık döneminden Mustafa Kemal Atatürk dönemine kadar bu müttefiklik politikasından vazgeçilmiştir. Şüphesiz ki, Türkiye'nin 923 yılından itibaren izlediği barışçıl, gerçekçi, bölgesel ve uluslararası işbirliğine dayanan dış politika ilkeleri kısa vadede siyasal istikrar ve Batı'ya yönelik kültürel uyum gibi olumlu sonuçları beraberinde getirmiştir. Uluslararası diyalogu geliştirmek ve diplomatik destek sağlamak amacıyla 1932 yılında Milletler Cemiyeti'ne üye olan Türkiye, 1938 yılına kadar güvenlik politikalarını vurgulayan bir dış politika yaklaşımı benimsemiştir.

1926 Musul Sorunu'nun çözümüne kadar durağan bir çizgide devam eden Türk-İngiliz ilişkileri, İtalya ve Almanların Balkanlar ve Akdeniz'deki saldırgan tutumları Türkiye'nin bölgedeki önemini daha da artırmıştır. Türkiye'nin egemenlik haklarının tamamlandığı 1936 Montreux Boğazlar Sözleşmesi sürecinde İngilizlerle gerçekleşen yoğun diplomatik temaslar iki ülkeyi birbirine daha fazla yakınlaştırmıştır. Tüm bu gelişmelerle birlikte Türkiye'nin Ortadoğu'da stratejik bir güç konumuna yükselmesi İngiltere'nin desteklediği bir durumdur. Buna rağmen, Türkiye üzerindeki tahakküm potansiyeline sahip olması ve bölge çıkarlarının etkileneceği düşüncesiyle İngiltere, Türkiye'nin Sovyetler Birliği'yle diplomatik ilişkilerini aynı zamanda yakından takip etmekteydiler.

1930'lu yıllardan itibaren gerek Avrupa gerekse de Asya'da işgaller ve antlaşmalar artarak devam etmekteydi. Ulusal ve küresel barışın önemini bir dış politika prensibi olarak benimseyen Atatürk, olası yeni bir dünya savaşının çıkabileceğini öngörerek Türkiye'nin izleyeceği ittifak ve işbirliği stratejisinin belirlemesini istemiştir. Reel politik düzlemde Almanya ve İtalya'nın kurduğu Mihver devletlerin ittifakı karşısında Türkiye İngiltere'ye daha fazla yakınlaşmıştır. İngiliz dış politikasının muhalif güçlerin 'yatıştırılması' ekseninde inşa edilen bu stratejik yönelim, Muhafazakâr partiden Neville Chamberlain'in 1937 Mayıs'ında başbakanlığa gelişiyle atılmıştır. 'Zamanımızın barışı' politikasının temelini, bir ulusun ya da ittifakın bölgesel hegemonyasını engellemek ve diğer güçlere yakınlaşmanın neticesinde doğacak güç dengesi oluşturmaktaydı. Buna rağmen, Almanya ve İtalya'nın Polonya'dan sonra Arnavutluk ve Balkanlardaki sert tutumları ve garanti istekleri karşısında Chamberlain ve Fransa Başbakanı Daladier Yunanistan ve Romanya'ya tek yanlı güvence vermeyi kararlaştırmışlardı. Türkiye'nin bölgede önemli bir aktör olmasının yanında, 1934 Balkan Paketi gibi ittifaklar herhangi bir askeri ya da ekonomik yardımı kapsamıyordu. Bu durum Türkiye'nin olası bir güvenceye katılıp katılmayacağı sorununu doğurmuş ve 12 Nisan 1939'da İngiliz Hükümeti Fransızların da desteğini alarak bu talebini resmi bir dille Türk makamlarına iletmiştir. İngiliz Dışişleri Bakanı Viscount Halifax'ın Ankara'da

bulunan İngiliz büyükelçi Sir H. Knatchbull-Hugessen'e gönderdiği telgrafta İtalya'nın Arnavutluk'taki saldırgan tutumlarının Yunanistan'a etkisi neticesinde Türk Hükümeti'ne hangi başlıklar altında yaklaşılabileceği belirtilmiştir. Bu başlıklar, 'İtalya'nın Türkiye'nin Akdeniz'deki bağımsızlığına yönelik direkt veya dolaylı yoldan herhangi bir güvenlik tehdidinde Majesteleri Hükümeti'nin yardıma hazır bulunduğu, ortak savunma projelerinde bulunması gerektiği, Alman saldırısına karşı Fransa ile birlikte Polonya ve Romanya'ya garanti verecekleri, Türkiye'nin buna benzer bir güvenceye katılma ve Bulgaristan'ın tarafsızlığına dair düşüncelerini iletmesiydi.' Dönemin Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, İngiliz önerisini değerlendirdikten sonra Türkiye'nin güvenliği konusunun İngiltere ile dostça ele alınabileceğini belirterek, 'İtalya'nın Yunanistan'a bir saldırısında Türkiye'nin otomatik olarak harekete geçmesi yükümü ancak TBMM'nin onayı ile üstlenilebilir. O nedenle yeni yükümlerin Meclise anlatılabilir değer ve nitelikte olması zorunludur' notuyla bu kararı desteklemiştir. Bununla birlikte, yaklaşık 9 saat sonra Sir H. Knatchbull-Hugessen Türk Hükümeti için anayasal süreç ve TBMM'den yetki almanın önemli olduğunu ve güvenlikleri için daha net bir garanti olması gerektiğini Viscount Halifax'a iletmiştir.

Bu olumlu atmosferde Fransa'nın da desteğiyle antlaşma koşullarına dair görüşmeler ve istişareler bir ay sürmüş, nitekim ittifakın üç aşamasının birincisi olan 12 Mayıs 1939'da Türk-İngiliz Ortak Bildirisi yayımlanmıştır. Görüşmeler Türkiye'nin böyle bir ittifakla Mihver devletlerinin tepkisini çekmemek ve bu suretle Boğazların güvenliğini tehlikeye atmamak düşüncesiyle gizli gerçekleştirilmiştir. Ankara'da Dışişleri Bakanı Şükrü Saraçoğlu ile İngiltere'nin Ankara Büyükelçisi Knatchbull-Hugessen arasında gerçekleştiren görüşmelerin belgeleri incelendiğinde Türkiye'nin Londra Büyükelçisi Tevfik Rüştü Aras dışında çoğunun konunun ilgisine göre Moskova, Sofya, Atina, Belgrat, Varşova, Paris ve Berlin'e de gönderildiği görülmüştür. Türkiye'nin İngiltere'yle böyle bir antlaşmaya varabilmesi için Sovyetler Birliği ile olan ilişkileri önem arz etmektedir. Bunun bilincinde olan Halifax İngiliz Sovyet büyükelçisi Sir W.Seeds'le yaptığı görüşmenin ardından, Knatchbull-Hugessen'a 14 Nisan'da Sovyet Hükümeti'nin sempatik ve dostane ilişkilerinden memnun olacağını belirtmiştir.

İki hafta süren görüşmelerin ardından 23 Nisan 1939 tarihi bildirinin imzalanmasına giden yolda önemli bir gündü. Knatchbull-Hugessen Halifax'a gönderdiği telgrafta Türk Dışişleri Bakanı Saraçoğlu'nu bilgilendirdiğini, olumlu görüş beyan edildiğini fakat TBMM'nin tarafından onaylaması neticesinde resmiyete kavuşacağını belirtmiştir. 25 Nisan akşamı veya 26 Nisan sabahında kararın Türk Hükümeti tarafından bir kamu açıklaması ya da gizli antlaşma gibi yanlış anlaşılmalardan giderilerek nihai sonuca yani iki ülke arasındaki dostane ittifaka ulaşılabileceği belirtilmiştir. Saraçoğlu, İngiliz Hükümetinin anlaşma için belirlediği maddeleri şöyle özetlemiştir:

1. *Herhangi bir Türk-İtalyan ya da İngiliz-İtalyan savaşı Akdeniz savaşı sayılır ve Türk-İngiliz yardımlaşmasını gerektirir.*
2. *Mihver Devletlerce girilen ve Balkanlara yapılan herhangi bir savaş da Türk-İngiliz yardımlaşmasını gerektirir.*
3. *Türk-İngiliz anlaşmasına koşut ve benzer biçimde bir İngiliz-Sovyet ve bir Türk-Sovyet anlaşması yapılabilir*
4. *Türkiye ve İngiltere Bulgar-Romen uyuşmazlığını çözme çabalarını sürdürecekler, ancak bu olmazsa, Bulgaristan'ın da kendilerine katılmasını, ya da hiç değilse onun tarafsızlığını sağlamaya çalışacaklardır.*
5. *Türkiye'nin ekonomik ve silah gereksinimlerinin karşılanması Türk-İngiliz yardımlaşmasının etkinliği bakımından çok önemli olduğundan, taraflar, Türkiye'ye ekonomik, parasal ve savaş gereçleri yardımını düzenlemek üzere, Londra'da en kısa zamanda görüşmelere gireceklerdir.*
6. *Yukarıdaki koşullar yerine getirilirse, sürekli nitelikte bir Yardımlaşma Antlaşmasını (Trait d'Assistance Mutuelle) bağtlanacak ve iki tarafın parlamentolarınca onaylanacaktır. Bunda, Genelkurmay anlaşmaları dışında, gizli bir*

hüküm bulunmayacaktır.

Bu tasarıda en dikkat çeken noktalardan biri şüphesiz ki bir İngiliz-Sovyet ve bir Türk-Sovyet anlaşması yapılabileceğine dair olan 3. maddedir. Sovyetler Birliği'nin bölgedeki konumu ve politikaları hem Türkiye hem de İngiltere-Fransa için önemli olmuştur. Sovyet Dışişleri Bakanı Yardımcısı Potemkin Ankara'yı ziyaret etmiş, resmi temaslarda bulunmuş fakat görüşmeler olumlu geçmesine rağmen Sovyetlerle imzalanması istenen yardımlaşma antlaşmaları imzalanmamıştır. Nihayetinde Potemkin 5 Mayıs 1939'da Ankara'dan ayrılmıştır. Knatchbull-Hugessen Lord Halifax'a gönderdiği telgrafta, Türk Hükümeti'nin Sovyetlerle Karadeniz ve Balkanların korunmasını kapsayacak bir antlaşma isteğinde olduklarını belirtmişlerdir. Buna ek olarak, İtalya'nın İngiltere ve Türkiye'ye yönelik herhangi bir savaş ilanının *ipso facto* doğuracağı ve sonuç olarak Anglo-Türk işbirliği sağlanacağı noktasında antlaşmaya varılmıştır. Bu birliktelik paralel bir şekilde Bulgaristan-Romanya uyuşmazlığında ve bilhassa Bulgaristan'ın tarafsızlığında da sürecektir.

Lord Halifax bu bildirin kamuoyna açıklanmasında da son derece dikkatli davranmıştır. Antlaşmayı bir süreç olarak değerlendirmiştir. İlk olarak gerek İngiliz gerekse Türk makamlarının ortak bir demeç yayınlamasını, ardından bir ara antlaşma önererek Türkiye'nin savaş ve ekonomi gereksinimleri üzerinde görüşülmesini ve son aşama olarak da Ankara'da ittifak antlaşmasının imzalanmasını istemiştir. Mayıs'ta Türk Hükümeti'nin son düzeltmeleri Knatchbull-Hugessen tarafından Halifax'a bildirilmiştir. Kalıcı ve destek sözcüklerinin anlam kargaşası yaratması ve memnuniyet vermemesi nedeniyle genişletilerek askeri, materyal ve ekonomik yardım şeklinde değiştirilmesi şeklinde görüş beyan etmişlerdir. 9 Mayıs 1939'da Viscount Halifax'ın yalnızca Ankara'ya gönderdiği telgrafta tasarinin çoğu maddesi onaylanırken, son tahlilde Türk Hükümeti için kelimelerin gözden geçirildiğini bildiriyordu. Örneğin, Halifax Saraçoğlu'nun önerdiği Akdeniz'de bir saldırı tümcesi yerine Akdeniz bölgesinde savaşa yol açacak bir saldırı denilmesini onaylıyor, Türk Hükümeti'nin özellikle altını çizdiği 'etkili işbirliği ve ihtiyaç dahilinde' gibi kelimelerin bildiriye ekleneceğini belirtiyordu.

Tüm bu görüşmelerin sonunda 12 Mayıs 1939' da Ankara'da Türk-İngiliz Ortak Deklarasyonu imzalanmıştır. Söz konusu bildiri aynı gün Türkiye'de Başbakan Dr. Refik Saydam tarafından Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde, İngiltere'deyse mevkidaşı Neville Chamberlain tarafından parlamentoda açıklanmıştır. Bildirinin metni 7 madde şeklinde aşağıda verildiği gibidir:

"1. Türkiye ve Majestelerinin Büyük Britanya hükümetleri birbirleriyle yakın istişarelerde bulunmuşlardır. Aralarında geçen ve bugün de sürdürülmekte olan görüşmeler, her zaman olduğu üzere görüş birliğini ortaya koymuştur.

- 2. İki ülke de kendi ulusal güvenlikleri için karşılıklı karakterde uzun vadeli kesin bir anlaşma akdetmeleri konusunda mutabık kalmıştır.*
- 3. Kesin antlaşma tamamlanana kadar, Majestelerinin Hükümeti ve Türk Hükümeti, Akdeniz bölgesinde savaşa yol açan bir saldırı eylemi durumunda, etkin bir şekilde işbirliği ve birbirlerine her türlü yardım ve kolaylığı yapmaya hazır olacaklarını beyan ederler.*
- 4. Bu bildirge, önerilen anlaşma gibi, herhangi bir ülkeye yönelik değildir, ancak İngiltere ve Türkiye'ye gerekli olması halinde karşılıklı yardım ve yardım sağlamayı amaçlamaktadır.*
- 5. İki Hükümet, karşılıklı taahhütleri işlemeye sokacak çeşitli koşulların daha kesin tanımı da dahil olmak üzere belirli konuların, kesin anlaşmanın tamamlanabilmesi için daha yakından incelenmesini gerektireceğini kabul etmektedir. Bu inceleme devam etmektedir.*

6. *İki Hükümet, Balkanlar'da güvenliğin sağlanmasının da gerekli olduğunu kabul etmekte ve bu amaca mümkün olan en kısa sürede ulaşmak amacıyla birlikte istişare etmektedirler.*
7. *Yukarıda bahsedilen düzenlemelerin, her iki Hükümetin de barışın pekiştirilmesinin genel çıkarları doğrultusunda diğer ülkelerle anlaşmalar yapmasını engellemediği anlaşılmaktadır.*
8. *Bu akşam Ankara'da da benzer bir açıklama yapılıyor."*

Bildiri özellikle Balkanlar ve Akdeniz'in güvenliğinin sağlanması konusunda İngiltere ve Fransa'nın Yunanistan ve Romanya'ya verdiği güvenceleri de sağlamlaştırmıştır. Ancak bu güvenceler birtakım soru işaretini de beraberinde getirmiştir. Örneğin Chamberlain'in Avam Kamarası'nda açıklamasının ardından bu bildirgenin, Türkiye'nin bir taarruza uğraması halinde, Britanya savaş gemilerinin Romanya'nın yardımına gidip gitmeyeceği konusu tartışmaya açılmıştır. Aynı şekilde, İngiliz gemilerinin Karadeniz'e geçişini düzenleyen Montrö Sözleşmesi'nin 19.maddesi kapsamında olup olmadığı sorusu başbakana yönetilmiş, o da antlaşmanın bu maddeyi kapsamadığını yani "savaşan tarafların harp gemilerinin geçişi aynen kalacaktır" ibaresini hatırlatmıştır.

Başbakan Refik Saydam da TBMM'de bildirin Türkiye'nin geleceği için önemini şu şekilde açıklamıştır:

"Gördüğümüz veçhile Türkiye - İngiltere münasebatında bir temel taşı ve aynı zamanda mühim bir merhale olan bu anlaşmayı, iki hükümet arasında eylem müzakereleri cereyan eden kat'ie devamlı taahhütler takip edecektir ve bütün bu karşılıklı anlaşmaların hedefi birdir: Sulh ve emniyet... Ülkemizi, geleceğin tehlikeli olgularından olanaklı ölçüde uzak tutmak, Avrupa'da ve tüm dünyada baş gösteren karışıklıklar önünde barışçı tutumumuzun içten bir göstergesi olan tarafsızlığı korumak, Cumhuriyet Hükümeti'nin güttüğü siyasetin temeli idi. Ancak, olayların Balkan yarımadasına geçmesi ve Akdeniz güvenliğinin ulusal yaşamımızda kendisini yeniden duyurması anından başlayarak, Hükümetimiz ciddi bir güvenlik sorunu karşısında kalmış ve bu güvenliği tehlikeli rastlantılara bırakmaksızın, ilgisiz ve tarafsız bir durumda bulunmanın olanaksız olduğu kanısına varmıştır. Hükümetimiz ile İngiltere Hükümeti arasında görüşmeler başlamış, barış ve güvenlik için birleşen görüşlerimiz iki ülkenin geleceği bakımından daha temelli ve daha sürekli bir işbirliğinin gereğine inancı ortaya koymakta gecikmemiştir. Bunun içindir ki; amacımızı anlatırken sulh ve emniyet sözcüklerini kullandım... Cumhuriyet Hükümeti, daha 2. Refik Saydam Kabinesinin kuruluşu anında bile dış siyaset programını tam bir tarafsızlığa dayatmış iken, son bir aylık gelişmeler artık tarafsız kalma olanağı olmadığı ve kurulan güvenlik cephesine Türkiye'nin katılmasının bir zorunluluk olduğunu göstermiştir. İngilizlerle görüşmelerimiz politikamızın açıkça onlara yönelmesi yolunda gelişmektedir. Fransızlarla da bu yolda ilişkilere girilmektedir. Sovyetlerle de bugünkü dostluğu ileri götürmeyi kararlaştırmış bulunuyoruz."

1.Dünya Savaşı'nın patlak vermesi sonrası, 3 Eylül 1939'da İngiltere'nin Almanya'ya savaş ilan etmesiyle birlikte, Chamberlain, Winston Churchill'i Amiralliğin Birinci Lordu olarak atayacaktı. Daha sonra İngiltere'nin zafer kazanmasında kilit rol oynayacak olan Churchill de Türkiye'ye verilen bu garantiyi oldukça olumlu karşılamıştı. Bu garantinin geçerliliğinin İngiliz deniz gücüne ve İngiliz ve Fransız donanmalarının birleşmesiyle Akdeniz'de kesin olarak kabul edilebilecek bir üstünlüğe sahip olmaları gerçeğine dayandığını savunmaktaydı. Chamberlain Hükümetinden Churchill özellikle Akdeniz'de İngiliz deniz gücüne uygulanan baskıya uygun bir sürekli teyakkuz durumunu sürdürmesini istemek zorunda kaldığını belirtmiştir. İkinci ana adımın da Balkanlar'da birliğin teşvik edilmesi olduğunu belirtmiştir. Dört Balkan Devleti ve Türkiye'nin bu denklemde muazzam bir kombinasyon olduğunu belirten Churchill istikrar sağlayıcı güçleri ile bir blokta birleşirlerse genel bir felaketin önlenmesinde Türklerin belirleyici bir rol oynayabileceklerini belirtmiştir.

12 Mayıs 1939 Türk-İngiliz Bildirisi'nin 2. ve 3. Maddeleri uzun vadede güncellenmiştir. Akdeniz'de herhangi bir saldırı karşısında korumayı üstleneceği savunma ve yardımlaşma bağlılıkları 23 Haziran'da Türkiye ile Fransa arasında da Türk-Fransız Ortak Demeciyle geçerliliğini sürdürmüştür. Sovyet Rusya ve Almanya arasındaki yakın ilişkilerinin yarattığı endişeyle 19 Ekim 1939'da Britanya, Türk ve Fransız Hükümetleri arasındaki görüşmeler sonucunda Üçlü İttifak Antlaşması imzalanmıştır.

Deklarasyon Mihver Devletlerin olumsuz tepkilerine yol açarken, Almanya Ortadoğu ve Boğazlar gibi stratejik bölgelerde Türkiye'nin jeopolitik önemi nedeniyle en son ihtimalle savaşta tarafsız kalmasını istiyordu. Bu nedenle Alman Hükümeti her ne kadar ilişkilerin merkezine 25 Temmuz 1938 Ticaret Antlaşması'nı koymuş ve Türkiye'yle politik yakınlık yaratmak için çalışmışsa da Türkiye'nin Akdeniz'deki güvenliğini artırma ve beklenmedik olaylara karşı İngiliz işbirliğiyle önlem almasına çok sert tepki göstermemiştir. Hatay Sorunu'nun çözülmesinden sonra Fransa da bu sürece dahil olmuştur. İngiltere'yle süren yoğun diplomatik temaslar sonrasında Yunanistan ve Romanya örneklerinde olduğu gibi 12 Mayıs 1939 Türk-İngiliz Bildirisi Batılıların Balkanlarda güvenliği güçlendirici adımlarından biri olarak değerlendirilmelidir. 19 Ekim 1939 Üçlü İttifak Antlaşması'na kadar geçerliliğini sürdürecektir olan bu ilk siyasi ve askeri bildiri Müttefik bloğunda yer almamasına karşın Türkiye'nin İkinci Dünya Savaşı sürecinde tarafsızlık politikasının genel karakteristiğini ve tedbirlerini de etkilemiştir. Bölgedeki dinamikleri ve Türkiye'nin dış politikasını etkileyen en önemli aktörlerden biri de şüphesiz Sovyetler Birliği'dir. 23 Ağustos 1939 Alman-Sovyet Saldırmazlık Paktı dönemin Türkiye eksenli stratejilerin siyasi akışını değiştirmiştir. Sonuç olarak 19 Ekim 1939 Türk-İngiliz-Fransız Yardımlaşma Antlaşması'nın imzalanmasına karşın bu konjonktürel dalgalanmada bildirilerin etkisi zayıflamıştır. Türkiye İkinci Dünya Savaşı süresince Sovyetlerin bu seçiminden son derece etkilenmiş ve hassas bir denge politikası izleyerek ne tam anlamıyla Batı Bloğu'nda yer almış ne de Sovyetler Birliği'yle yakınlaşıp yeni bir ittifak yapması mümkün olabilmıştır.

Begüm YILDIZELİ

KAYNAKÇA

Arşiv Belgeleri

"Documents on British Foreign Policy 1919-1939", London, Her Majesty's Stationery Office, 1952, Third Series, Cilt V.

The National Archives, FO 371/23743/R-4035 12 Mayıs 1939 Tarihli Türk-İngiliz Ortak Deklarasyonu

Hansard Parliamentary Debates,

HC Deb 13 April 1939 vol 346 cc5-140, 'European Situation'

HC Deb 12 May 1939 vol 347 cc952-6, 'Anglo-Turkish Agreement'

HC Deb 19 October 1939 vol 352 cc1127-30, 'Tripartite Treaty'

HL Deb 19 April 1939 vol 112 cc654-705, 'British Foreign Policy'

TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem:5, C.2, 11. İnikad, 12.5.1939 Cuma

Telif Eserler

ARMAOĞLU, Fahir, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1980)**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1987.

ATABEY, Figen , **1939 Türk-İngiliz- Fransız İttifakı**, IQ Yayınları, İstanbul 2014.

ATABEY, Figen, "İkinci Dünya Harbi Öncesi Türk-İngiliz-Fransız Ortak Deklarasyonu" **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, The Journal of International Social Research**, Cilt: 7 Sayı: 31, s. 296-304

ATABEY, Figen, "Montreux Konferansı'ndan İkinci Dünya Harbi'ne Türk-Sovyet İlişkileri" **Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi**, C. 2, S. 4, 2014.

ATABEY, Figen, "Türk-İngiliz Siyasi İlişkileri (1936-1939)", **History Studies, International Journal of History**, Volume 7 Issue 1, A Tribute to Prof. Dr. İbrahim GÜLER, p. 25-45, March 2015

BOYAR, Ebru, "Türk-İngiliz İlişkilerinde Prestij Faktörü (1923-1938)" **Bellekten**, vol. 78, no.283, 2014, p. 1157-1194.

ÇELİK, Ahmet, "1939 tarihli Türk-İngiliz-Fransız İttifakı'nın Türk Basınındaki Akisleri" **International Social Sciences Studies Journal**, (e-ISSN:2587-1587) Vol:7, Issue:87; p.3678-3692

EZER, Feyzullah, "Müttefik Devletlerin Türkiye'yi II. Dünya Savaşına Dahil Etme Girişimleri ve İnönü Churchill Görüşmesi", **Belgi Dergisi**, C.2, S.20, Pamukkale Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayını, Yaz 2020/II, s. 2595-2611.

FEILING, Keith, **The Life of Neville Chamberlain (Second ed.)**. Archon Books 1970.

FENİK, Mümtaz Faik, **1939 Harbi Türkiye-İngiltere İttifakı ve Büyük Britanya İmparatorluğu**, Zerbamat Basımevi, Ankara 1941.

GÜÇLÜ, Yücel, "Turco-British Reapprochment On The Second World War", **Bellekten**, S.65, Nisan 2001, s. 257-312.

KÜRKÇÜOĞLU, Ömer, **Türk-İngiliz İlişkileri (1919-1926)**, A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi, Ankara 1978.

McDONOUGH, Frank **Neville Chamberlain, Appeasement and the British Road to War**. Manchester University Press, 1998.

ORAN, Baskın, **Türk Dış Politikası (1919-1980)**, İletişim Yayıncılık, İstanbul 2001.

SOYSAL, İsmail, "1939 Türk-İngiliz-Fransız İttifakı", **Bellekten**, Sayı:182, Nisan 1982, s.367-415

Soysal, İsmail, **Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları C I (1920-1945)**, Türk Tarih Kurumu Yayınevi, Ankara 2000.

SÖNMEZOĞLU, Faruk, **Türk Dış Politikasının Analizi**, Der Yayınevi, İstanbul 2001.

TAYLOR, A. J. P. , **English History, 1914-1945**, Oxford University Press 1965.

YILDIZELİ, Fahriye Begüm, **The Dynamics of Anglo-Ottoman relations from 1918 to 1923**, Kriter Yayınevi, İstanbul 2018.

29/03/2025 tarihinde <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/turk-ingiliz-bildirisi-12-mayis-1939/?pdf=5675> adresinden erişilmiştir